

אין להוציא מביהכנ"ס
עד לאחר בין הזמנים

אחר כותלנו



קובץ דיני בית המקדש
בזמן הזה



ו	פרק א' קדושת המקדש
ט	פרק ב' קדושת הקרבנות
יא	פרק ג' קדושת הכהנים
יב	פרק ד' זכר למקדש
יח	פרק ה' בקשת המקדש
כ	פרק ו' אבילות החורבן
כב	פרק ז' זכר לחורבן
כג	פרק ח' זכר לגאולה

מודעה רבה

הנה בכל הלכה שבקובץ זה צריך להאריך ולברר היטב כל הפרטים
והדינים המסתעפים, אמנם משום קוצר הזמן נכתב בקיצור נמרץ
ובלא עיון במקורות.

לפרטים בכל עניני הקונטרס: 03-6189607
או להשאיר הודעה: 050-4134645

הארות והערות ניתן לשלוח למכון "תורת הקרבנות"
ת.ד. 3196 בני ברק | טל': 03-6183447
דוא"ל: korbanot@okmail.co.il

"דומה דודי לצבי או לעופר האילים הנה זה עומד אחר פתלנו משיגים מן החלונות מציץ מן החרפים".

(שיר השירים ב,ט)

וברמב"ן שם כתב:

אין דעתו נוחה בכל המקומות אשר מתהלך שם, בסנה בסיני באוהל מועד, עד שיהיה שוכן בבית המקדש בכותל מערבי, כמו שאמרו רז"ל (שמות רבה ב' ב') "לא זזה השכינה מכותל מערבי שנאמר הנה זה עומד אחר כתלנו", משגיח משם ומשקיף על בני אדם.

ובספורנו כתב:

גם כי אינו רחוק באמת, אבל קרוב לכל קוראיו, ומסתתר שלא נרגיש בו עד שנתעורר לבקשו, כאמרו "ובקשתם משם את ה' אלוֹקֵיךְ ומצאת".

אחר כתלנו

השנים תרכ"ה-תרכ"ו היו עת צרה לישוב הירושלמי שהוקם בין החומות. מגיפת החולירע השתוללה בכל עוזה והפילה עשרות חללים. הישוב הלך ונצטמק, ויהודי ירושלים לא ידעו כיצד להתמודד עם המלאך המשחית.

הידיעות שהגיעו מירושלים לאנשי הגולה, הוסיפו תאניה ואניה לכל בית ישראל, ובפרט כאשר הכריעה המגיפה את הגאון רבי משה יהודה לייב מקוטנא, בעל 'זית רענן' ו'תפארת ירושלים' אשר נסתלק לבית עולמו ביום המר והנמהר ג' שבט תרכ"ה.

לאחר פטירתם של הגאון רבי יוסף זונדל מסלנט והגאון רבי נחום משאדיק בתחילת שנת תרכ"ו, החליט הגאון רבי מאיר אויערבאך מקאליש בעל 'אמרי בינה', לעשות שאלת חלום ולבקש שיגלו לו מן השמים על מה יצא הקצף הגדול.

באחד הימים לאחר תפילת ותיקין בחורבת רבי יהודה החסיד, ירד הרב מקאליש למעין השילוח למקום המקובל כמקוה דרבי ישמעאל כהן גדול, טבל ש"י טבילות וישב כל אותו היום בתענית, כאשר לא פסיק פומיה מגירסא. לעת ערב ירד שוב לטבול, ועודו בתענית עלה על יצועו, כאשר למראשותיו הניח קלף שבו כתובה שאלת החלום, כפי שקיבל מרביותיו יודעי תורת הנסתר.

כחצות הלילה ננער הרב מקאליש בבעתה, זה עתה ראה כבהקיץ ממש, אש שחורה על גבי אש לבנה את הפסוק: **"דומה דודי לצבי או לעופר האילים, הנה זה עומד אחר כתלנו משיגים מן החלונות מציץ מן החרפים"**. הרב מקאליש הבין כי קיבל את התשובה לשאלתו. הרמז מורה על "אחר כתלנו" - הכותל המערבי, אך האם הכוונה שיש להרבות בתפילה ליד הכותל המערבי? הלא נהרי דמעות כבר נשפכו שם כמים, יהודים עומדים ומפצירים בתפילה ימים ולילות ליד הכותל המערבי. מה כוונת הרמז?

ירד הרב מקאליש מביתו, ופנה לרבו רבי רפאל ידידיה אבועלאפאי ראש חכמי 'בית אל', שיסביר לו את פשר הדבר. סיפר לו רבי רפאל ידידיה, כי גם הוא בחצות הלילה שמע פתאום קול המולה

גדולה, ואחריה קול המכריז: "מי גילה רז זה לבני?". ואז הסביר לו את פתרון התשובה: הכותל המערבי שמעולם לא זזה ממנו שכינה מבקש את עלבוננו. יהודי ירושלים אשר לנגד עיניהם מזבח ה' ההרוס דינם כמי שמתו מוטל לפניו. ואם כי לא קיבלו חז"ל דעתם של הפרושים להנזר מבשר ויין לגמרי מיום שחרב בית המקדש, אך הרי כתוב "אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", וכאשר מזמרים ומרקדים בכל שמחה הנערכת בעיר הקודש עד כדי שכחה מהמקדש החרב והשומם, תובע ה"כותל המערבי" את עלבוננו...

שמע הרב מקאליש את דברי רבו, ומיהר להזעיק את גאוני ירושלים. תוך שעה קלה נאספו גדולי וחכמי ירושלים ובראשם הגאון רבי שמואל מסלנט למעונו של הרב מקאליש.

ניכר על הרב מקאליש כי הוא נרגש וחיוור כסיד, בדמעות שלישי הוא סיפר לפני הנאספים מה שראו עיניו בחלום הלילה, וחזר על דברי רבו הקדוש ראש חכמי 'בית אל'.

"אין לך שמחה ליהודי כיום שבו הוא עורך שמחת נישואין לאחד מילדיו" אמר הרב מקאליש, "כמדומה שעתה כאשר נתקבצו יהודי הגולה לעיר הקודש והחורבן עומד לנגד עיניו, מן הראוי שנקבל על עצמנו לבטל את תזמורת כלי הזמר בכל חתונה הנערכת בירושלים. נתאסף נא כל אנשי ירושלים ליד הכותל המערבי, ושם נקבל קבלה זו, אולי כך נוכל לשכך את חרון האף הגדול מן השמים, ויסור מאתנו המלאך המשחית בנו ללא הרף".

ההצעה נתקבלה פה אחד, ובמהרה יצאה ההכרזה מטעם בתי הדין של ירושלים על דבר ההתכנסות ליד הכותל. עוד באותו שבוע בליל שישי נהרו אנשי ירושלים על נשותיהם וטפם אל הכותל המערבי, כדי להפיל תחינה ולשמוע את דבר חכמי התורה.

בהכרזת האיסור החדש כובד הגאון רבי יעקב לייב לעוו, אחיו של הגאון רבי נחום משאדיק. בתחילת דבריו הקריא את דברי הגמ' בשבת קי, שלאחר פטירת רב גזר רב יצחק בר ביסנא שלא להביא מיני הדסים ועצי ארזים לנישואין ולזמר עליהם כמנהג אותם ימים, והיה שם אדם אחד שלא שעה לגזירת חכמים והביא הדסים וזימר עליהם, ונענש שנשכו נחש ולא מצאו רפואה למכתו ומת.

"אנו נמצאים בעידן קשה, צדיקים וחסידיים הולכים מאתנו בזה אחר זה, הישוב מצטמק והולך, ובשנה אחת נפטר לבית עולמם שלשה אדירי תורה וקדושה. עכשיו הזמן לחדש את הגזירה ולמנוע מלזמר בכלי זמר בחתונות הנערכות במקומנו".

"כפי שנגלה לרבינו הרב מקאליש מן השמים, הרי סיבת המגיפה היא מכיון שאין אנו נזהרים מספיק באבל על החורבן. "הנה זה עומד אחר כתלנו" - הקב"ה עומד ותובע שיזכרו את חורבן המקדש, והדבר מוטל ביחוד עלינו הגרים בסמיכות למקום המקדש. על אנשי ירושלים לא להשכיח מליבם את זכרון המקדש, ככתוב "ציון היא דורש אין לה", ולקבל על עצמם את הגזירה שיצאה מבתי הדינים של ירושלים. כל אחד בלי יוצא מן הכלל מזהר להמנע מכלי זמר בעת חתונת אחד מצאצאיו, ואיסור זה חל הן על החתן הכלה והמחותנים, והן על המשוררים והקוראים, ולא יהיה כח לשום בית דין לבטל קבלה זו".

פה אחד קיבלו על עצמם תושבי ירושלים את דבר האיסור החדש, ומאז והלאה היתה הרווחה ונעצרה המגיפה. מיני אז נזהרו אנשי ירושלים ביתר שאת בקדושת הכותל המערבי ובזכרון חורבן בית המקדש, מתוך ציפיה והשתוקקות רבה לחזרת השכינה לציון במהרה בימינו אמן.

דרישת ציון



חוברת זו נכתבה כדי לקיים **"ציון היא דורש אין לה"** - מכלל דבעי דרישה, ומכאן למדו בסוכה מא. לעשות זכר למקדש.

ובמדרש משנת רבי אליעזר (פרשה שלישית) למד מכאן גם להתפלל על ביהמ"ק: **"רחם על עירך ועל היכלך ועל ציון"**.

ובחת"ס שם כתב שאחרי חורבן בית ראשון לא עשו דרישה לציון לכן לא זכו לגאולה שלימה, ולכן תיקן ריב"ז בחורבן בית שני לעשות דרישה לציון כדי שנזכה לגאולה שלימה!

וביום תרועה ר"ה ל. (בגמ' ומנלן) הוכיח שכל הגאולה תלויה בדרישת ציון, ובעשיית זכר למקדש ע"ש.

והמתבונן יראה שכל היום וכל זמני השנה סובבים סביב בית המקדש, שהרבה דינים הם זכר למקדש או זכר לחורבן, וכן הרבה תפילות הם על המקדש והקרבנות, או במקום הקרבנות.

ואמנם קשה לקיים הכל בהתבוננות, אך עצה טובה לקחת הלכה אחת ולהתחזק בה ולקיים על ידה דרישת ציון, וציפייה לגילוי מלכותו ית"ש במהרה.

והנה חלק מהדינים כאן הם רק לפי דעה אחת או רק מנהג וכו', ועל כן פשוט שכל דינים אלו אינם להלכה אלא רק מראה מקום בעלמא, וצריך עיון בכל דין במקורות.

ויהי רצון שנזכה בקרוב לקיום הבקשה (בברכות ההפטרה) **"רחם על ציון כי היא בית חיינו, ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו"**.

פרק א קדושת המקדש

קדושת המקום

- א. מקריבין קרבנות במקום המזבח אע"פ שאין בית.
- ב. מצוות שמירת המקדש לכהנים וללויים.
- ג. איסור כניסת טמאים להר הבית ולעזרה.
- ד. מצווה לשלוח טמאים.
- ה. איסור נסיעת טמאים באויר המקדש.
- ו. לאו לא לטעת אילן במקדש.

הכותל המערבי

- ז. מעולם לא זזה השכינה מהכותל המערבי.
- ח. הכנסת אצבעות בחורי הכותל.
- ט. איסור הנאה ומעילה בכותל.
- י. איסור נתיצה באבני הכותל.
- יא. לא לתלוש עשבים מהכותל.

מורא מקדש

- יב. לא יקל ראשו כנגד שער המזרח.

-
- א. רמב"ם ביה"ח ו' ט"ו, ובלקוטי הלכות זבחים קז; אמנם יש כמה ספיקות שא"א להקריב כמש"כ בזבח תודה שם (ד"ה ואפילו), ועיר הקודש והמקדש (הגר"מ טיקונינסקי) ח"ה, ובסהמ"פ ברמב"ם שם.
 - ב. רמב"ם ביהב"ח פ"ח. והאם נוהג בזה"ז האריך בספר משכנות לאביר יעקב, וע' קונטרס בשדה אפרים בסוף ספר יאיר נתיבות על מס' תמיד כל דיני השמירה ובסי' י"א בשמירה בזה"ז.
 - ג. רמב"ם ביהב"ח ז' ז', מ"א תקס"א ב', ובמ"ב שם סק"ה. הח"ח בסהמ"צ הקצר ל"ת קצג.
 - ד. חינוך שס"ב. וצ"ע שהח"ח בסהמ"צ הקצר השמיט.
 - ה. עיר הקודש והמקדש ח"ד פ"ו ו', שו"ת קנין תורה בהלכה ח"ג נ"ח.
 - ו. בחינוך תצ"ב כתב שנוהג בזה"ז, אמנם במנ"ח שם הביא מהמשנ"ח שנוהג רק כשיש מזבח.
 - ז. מדרש רבה שמות פ"ב, ובמדבר פי"ד, שיהש"ר ב'. עיר הקודש והמקדש ח"ג ט"ז. משנה"ל ח"ה כה.
 - ח. עיר הקודש והמקדש ח"ד פ"ז ב-ד, מועדים וזמנים ח"ה ש"ג, תל תלפיות פ"ב אות ג'.
 - ט. מו"ז שם, משנה הלכות ח"ד רפ"ב.
 - י. יריעות שלמה ביהב"ח ז' ז', צי"א ח"י פ"ה, תל תלפיות שם אות ה'.
 - יא. הגר"ח זוננפלד (במכתב) ע"פ הגמ' במגילה כח: ע"ש.
 - יב. רמב"ם ביהב"ח ז' ז', ועי' רדב"ז שם בהלכה ה' שאסור אף חוץ להר הבית. ובזה"ז עי' סהמ"פ ברמב"ם שם, ותל תלפיות פ"א אות ט'.

- יג. אסור לפנות בין מזרח למערב.
 יד. אסור לישון בין מזרח למערב.
 טו. המטיל מים מן הצופים ולפנים לא יישב ופניו כלפי הקודש.
 טז. אסור לבנות בית כצורת היכל או אולם או עזרה.
 יז. אסור לעשות כלים כצורת השולחן או המנורה.

תפילה

- יח. המקדש הוא שער השמים לתפלה.
 יט. המקדש בית תפילה לכל העמים.
 כ. המתפלל יחזיר פניו לירושלים ולמקדש ולקודש הקדשים.
 כא. המתפלל יכוון לבו כאילו עומד במקדש ובקודש הקדשים.

מצוות

- כב. מצוות עליה לרגל בזה"ז.
 כג. מצוות בנין בית המקדש.
 כד. מצווה לגור בירושלים [סמוך למקדש].
 כה. מצוות עשיית הכלים.

- יג. שו"ע או"ח ג' ה', ובפוסקים שם משום ששכינה במערב. וברמב"ם ביהב"ח ז' ט' הביא דין זה בכלל דיני מורא מקדש, ובחינוך רנ"ד.
 יד. שו"ע שם ו', וברמב"ם וחינוך שם.
 טו. שו"ע שם סעיף ז' [ומן הצופים הוא מרחק חצי שעה מהר הבית, עי' אגרו"מ או"ח ח"ג פ"ה. ולפי"ז צריך להיזהר בכל ירושלים העתיקה והחדשה בשיעור חצי שעה], ובמ"ב שם מהגר"א אוסר אף מחוץ לצופים, וצ"ע עד היכן.
 טז. רמב"ם ביהב"ח ז' י' הביא דינים אלו בכלל דיני מורא מקדש, ובשו"ע יו"ד קמ"א ח'.
 יז. רמב"ם ושו"ע שם. לדעת תוס' הרא"ש ר"ה כ"ד אסור לעשות גם כתבנית ארון (הגר"מ שטינברג שליט"א).
 יח. בראשית כ"ח י"ז, וע"ש רש"י וספורנו.
 יט. מלכים א' ח', ברכות ל. וירושלמי שם פ"ד ה"ה. פדר"א ל"ה. ועי' שערי בית ה' שער המקדש פ"ז.
 כ. שו"ע או"ח צ"ד א'.
 כא. מ"ב שם סק"ג.
 כב. לחת"ס יו"ד רל"ד נוהג בזה"ז, ופאת השולחן (בית ישראל) ג' כ"ז בדעת התשב"ץ. ועי' צי"א ח"י א' צ"ג. ועי' לקמן פ"ד אות ט'.
 כג. רמב"ם ביהב"ח א' א', חינוך ה' וע"ש במנ"ח.
 כד. כתובות קי', והטעם משום שסמוכה למקדש עי' אבנ"ג יו"ד תנ"ד ל"ג, חת"ס יו"ד רל"ד. ויש לעיין אם יש מצוה לגור בגגין ועליות שלא נתקדשו. [ווי"א אף בירושלים החדשה, עי' משנת יוסף ח"ד נ"ח ג', צי"א ח"י"ד נ"ב ד'].
 כה. לרמב"ם סהמ"צ כ' הכלים בכלל מצוות עשיית המקדש. וברמב"ן שם חולק. ועי' סהמ"פ ביהב"ח א' ו'.

- כו. מצוות נטילת ד' מינים שבעה ימים.
- כז. מצוות לימוד צורת הבית.

-
- כו. סוכה מא., והמצווה רק במקדש. אבל בפיה"מ להרמב"ם (סוכה פ"ג מי"א) כתב שדין זה בכל ירושלים. ולפי"ז כתב בביכורי יעקב תרנ"ח א' שגם בזמנינו יש חיוב דאו' ליטול ד' מינים בירושלים העתיקה ונפק"מ שפוסל "שאלו" ו"חסר". ועי' מקראי קודש סוכות ח"ב י"ג י"ט, מועדים וזמנים ח"ה שמ"ח (ופסקי תשובות ר"ס תרנ"ח).
- כז. יחזקאל מ"ג י' וברש"י ורד"ק שם, ובילקו"ש שם (שפ"ב), ובהקדמת התו"ט לספרו צורת הבית.

פרק ב קדושת הקרבנות

להקדיש קרבן

כח. אסור להקדיש קרבן בזה"ז.

כט. אם עבר והקדיש, הבהמה תיעקר.

ל. אסור להטיל בו מום.

לא. אין חיוב ליתן לו מזונות.

בכור

לב. בכור קדוש מאליו, ומצווה להקדישו.

לג. אסור לעבוד בו ולגזוז הצמר.

לד. אסור לשוחטו עד שיפול בו מום.

לה. נפל בו מום מותר לשוחטו ולאוכלו.

לו. אינו נמכר במקולין ולא נשקל בליטרא.

לז. נאכל תוך שנתו.

פסח

לח. אסור לומר על בהמה בשר זה לפסח.

כח. ע"ז יג, רמב"ם ערכין ח' ח'.

כט. שם.

ל. רמב"ם איסור'מ א' ז' שאף בזה"ז עובר בלאו, וביאר במהריק"ו כיון שראוי להקריבו אם יבנה המקדש, וע"ש שרש"י חולק שאסור רק מדרבנן, ועי' סהמ"פ.

לא. חת"ס יו"ד ס"ס שו"ד, או"ח ס"ס קל"ט. [וע"ע בחת"ס יו"ד שי"ח ד"ה והנה להציל, וצ"ע]. ועי' תורת הקרבנות (ח"ב) פל"ג הערה 65.

לב. ערכין כט. שו"ע יו"ד ש"ו א'.

לג. שו"ע יו"ד ש"ח.

לד. שו"ע שם ש"ט. וע"ש סי' ש"י-ש"ד כל פרטי הדינים.

לה. יו"ד ש"ו ה'.

לו. שם סעיף ו'.

לז. שם סעיף ז'.

לח. שו"ע או"ח תס"ט א' שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח, ונמצא אוכל קדשים בחוץ. ובדיעבד כשאמר, עי' שו"ת חת"ס או"ח קל"ט.

לט. וכן אסור לומר על מעות קנה לי בהם בשר לפסח.
מ. אסור לעשות גדי מקולס בערב פסח.
מא. אסור לאכול בליל פסח שה צלוי כאחד.

לט. מ"ב שם סק"ג.
מ. רמ"א שם, שנראה כקרבן פסח.
מא. שו"ע או"ח תע"ו א' שנראה כאוכל קדשים בחוץ, וע"ש פרטי הדינים.

פרק ג קדושת הכהנים

וקדשתו

- מב. מ"ע להבדיל הכהנים ולקדשם ולהכינם לקרבן.
מג. בכלל המצווה ללמדם הלכות הקודש והמקדש.
מד. צריך לנהוג בהם כבוד הרבה.
מה. צריך להקדים אותם לכל דבר שבקדושה.

איסורי טומאה

- מו. אסור לכהן להטמאות למת.
מז. מ"ע על ישראל להפריש הכהנים מטומאת מת.
מח. אסור מה"ת לטמא כהן קטן.
מט. אסור לכהן לצאת לחו"ל.

הכנה לעבודה

- נ. כהן שנטמא בשאר טומאות ימהר לטבול.
נא. אסור להטיל מום בכהן.
נב. כהנים צריכים ללמוד הלכות העבודה.

-
- מב. רמב"ם כלי המקדש ד' א'.
מג. דרך חכמה סק"ב.
מד. רמב"ם שם ה"ב.
מה. רמב"ם שם, שו"ע או"ח ר"א ב'.
מו. ויקרא כ"א, רמב"ם הלכות אבל פ"ג, שו"ע יו"ד שס"ט. ונתבאר באריכות בספר טומאת כהנים, ובסו"ס ברכת האהל (אהלות), ובמנוחת אמת פי"ד. וע"ש שהאיסור גם בקברי צדיקים.
מז. יבמות פח; רמב"ם סהמ"צ מ"ע ל"ב.
מח. יבמות קיד. ולומדים מאמור ואמרת. שו"ע יו"ד שע"ג א', מ"ב שמ"ג ג'. וכן מעוברת שיודעת שתלד זכר, אסורה ללדת במקום שיש אהל המת (חוט שני ח"א בסוה"ס אות ד'), ויש מתירים (שבט הלוי ח"ו קע"ה).
מט. יו"ד שס"ט, בש"ך וט"ז שם מקילים בזה"ז, אמנם בפ"ת מחמיר ע"ש.
נ. מהר"ם שו"ק יו"ד רי"ד, כדי שיהיה טהור בהערב שמש ואם ייבנה המקדש יוכל לעבוד.
נא. שו"ת רחש לבב (להגר"ח"ש בירנבוים חתן הגרע"א) משום מהרה יבנה המקדש. ועי' שו"מ קמא ח"ג ט"ז, חבלים בנעימים יו"ד סי' כ"ג, להורות נתן ח"ה סי' ס', טל תורה וברכ"א קידושין כ"א ע"ב.
נב. הח"ח בתורה אור ובעוד מקומות, ונתבאר באריכות בקונטרס פתאום יבוא המקורות לחיוב זה ופרטי הדינים.

פרק ד זכר למקדש

בנשיאת כפיים

- נג. נטילת ידי הכהנים ע"י לויים.
נד. עלייה לדוכן.
נה. איסור הסתכלות בידי הכהנים.

בתפילה

- נו. הסתרת הפנים בנפילת אפיים.
נז. אמירת שיר של יום.
נח. בני חו"ל מזכירים גשמים לפי בני א"י.

בראש חודש

- נט. ברכת החודש.
ס. אמירת ובראשי חדשיכם.

ביום טוב

- סא. עליה לרגל לבהמ"ק.

-
- נג. ערוה"ש קכ"ח זכר למקדש שהלויים משמשים לכהנים, וכ"כ האדר"ת בספר זכר למקדש. ועי' תורה תמימה פר' קורח, מכתב מאלהו (לר"א גוטמאכר) עמ' ע"ז, גם אני אודך סי' י'.
נד. כמו במקדש, עי' א"א (בוטשאש) קכ"ח י', לשון לימודים נשיאת כפיים סי' נ"ו.
נה. מ"א קכ"ח ל"ה זכר למקדש.
נו. שו"ע קל"א, ובהגהות מנהגים כתב כמו ישראל שהשתחוו במקדש, והובא בספר זכרון ירושלים פ"ב ו'.
נז. טור או"ח קל"ג, סדר היום, יום תרועה ר"ה ל', חת"ס ביצה ד'; האדר"ת בזכר למקדש, זכרון ירושלים פ"ג י"ד.
נח. מדרש משנת רבי אליעזר (פרשה שלישית) כדי שיכוונו לא"י ויזכרו את ביהמ"ק.
נט. מ"א תי"ז א', ובמחצה"ש כתב שהוא זכר בעלמא, ובמ"ב סק"א. אכן העירו שאינו זכר למקדש, אלא זכר לזמן שמקדשים עפ"י הראיה שנהג גם לאחר החורבן (ר"ש דינר שליט"א).
ס. מ"א תכ"א לפרסם שהוא ר"ח (וברמ"א סי' מ"ח), ועי' מחצה"ש שהוא זכר למה שנהגו במקדש לפרסם את ר"ח.
סא. מדרש שיה"ש א' (עיניך כיונים), וילקו"ש שם. ולדעות שבזה"ז אין חיוב (עי' לעיל פ"א כ"ב) מ"מ עלו זכר למקדש. ונהגו כן מזמן הראשונים, עיין ר"ן ריש תענית, תשב"ץ ח"ג ס"ס ר"א, מהרי"ט ח"א קל"ד, שיח יצחק ח"ב מאמר עליית הרגל, עיר הקודש והמקדש ח"ג פ"א ה', תל תלפיות כל פ"ה.

- סב. לטהר ערב הרגל.
- סג. לגלח ערב הרגל.
- סד. הקבלת פני רבו ברגל.
- סה. איסור להתענות באסרו חג.
- סו. קריאת פרשת פרה והחודש.

בערב פסח

- סז. אין אומרים מזמור לתודה בערב פסח.
- סח. איסור מלאכה בערב פסח.
- סט. להתפלל מנחה גדולה.
- ע. אמירת סדר קרבן פסח.
- עא. להתאסף בביהכנ"ס בערב פסח ולומר הלל בברכה.
- עב. אפיית מצת מצווה בער"פ.
- עג. אמירת הלל באפיית המצות.

-
- סב. ח"א כלל ס"ט א', (שד"ח מערכת ח' כלל מ"ז). שו"מ תליתאה קכ"ג (יא). לטהר עצמו זכר למקדש.
 - סג. שו"ת שיח יצחק רמ"ד לגלח זכר למקדש.
 - סד. אם בזה"ז אין חיוב, מ"מ עושין זכר למקדש. וכ"כ בזכרון ירושלים פ"ג. והחיד"א בשמחת הרגל סוכה כז: כתב שהוא זכר לחיוב ראייה לקבל פני שכינה (והובא בכה"ח או"ח תקכ"ט ל"ד). גם בנובי"ת או"ח צ"ד כתב שבה"ז ראוי לקבל פני רבו (והובא בשע"ת סקכ"ט), אך לא כתב משום זכר למקדש. ודעת היעירות דבש (ח"א דרוש י"ב, וכן בספרו אהבת יונתן על פ' החודש) שכל המצווה לקבל פני רבו הוא רק בזה"ז במקום עליה לרגל בזמן המקדש. וכ"כ במלבי"ם מלכים ב' ד' כ"ג, ושו"ת זכרון יוסף י'. וע"ע ערו"ל סוכה כז; שבט סופר או"ח יז.
 - ובאבני המקום חגיגה יז: בתוד"ה דכתיב סק"ב הביא מהגר"ח קנייבסקי שליט"א לקיים ביום כמו במצוות ראייה.
 - סה. שו"ע תצ"ד ג', וע"ש במ"ב שכשחל עצרת בשבת הקריבו הקרבנות אחר יו"ט. ולכא' בזמנינו הוא רק זכר למקדש. ובזכרון ירושלים פ"ב הביא מהחת"ס (פסחים) שהוא זכר למקדש שטעון לינה. וצ"ב דלינה היא רק בלילה ולא ביום שאחרי.
 - עו"ל שהיו"ט באסרו חג משום זכר לאכילת השלמי שמחה ב' ימים (וכעין מש"כ בהגהות חת"ס או"ח תכ"ט שבי"ג ניסן אין אומרים תחנון שהוא יום אכילת שלמים של הנשיא הי"ב ע"ש).
 - סו. זכרון ירושלים פ"ג כ"א, והאדר"ת בזכר למקדש.
 - סז. במקראי קודש פסח ח"ב כ"ו כתב: ענין זכר למקדש הוא גם במניעת דבר כגון שלא אומרים מזמור לתודה בערב פסח משום שלא הקריבו קרבן תודה.
 - סח. ע' פסחים ג. וחת"ס שם. ובזכרון ירושלים פ"ב כ"א כתב משום זכר למקדש.
 - סט. לוח א"י זכר למקדש שהקדימו את התמיד.
 - ע. כה"ח תנ"ח י' משום זכר למקדש.
 - עא. המכתם פסחים קטז. זכר לזמן שביהמ"ק קיים.
 - עב. ע' שו"ע תנ"ח, ובזכרון ירושלים פ"ב כ"א.
 - עג. עבודת הקודש (לחיד"א) במורה לאצבע סי' ז' ר"ה, יסושה"ע ט' ד', שו"ת מנחת אלעזר ח"א נ"ט.

בליל הסדר

עד. נט"י לכרפס, ולבישת קיטל.

עה. נתינת ב' תבשילים.

עו. צליית הזרוע.

עז. אכילת מרור.

עח. אכילת כורך.

עט. אכילת אפיקומן.

פ. אמירת הלל בליל הסדר.

בפסח

פא. איסור אכילת חדש ביום ט"ז בניסן.

פב. ספירת העומר.

פג. אמירת יה"ר אחר הספירה.

פד. קריאת "כל הבכור" ביו"ט אחרון.

פה. פסח שני.

בשבועות

פז. אכילת מאכלי חלב.

-
- עד. הנצי"ב בהגדה של פסח, ובזכרון ירושלים פ"ב כ"ה.
- עה. פסחים קיד: שו"ע תע"ג ד'.
- עו. שו"ע שם, וע' במ"ב שם שצריך לצלות בגחלים ולא בברזל דומיא דפסח. וצ"ע מנהג העולם.
- עז. פסחים קכ, שו"ע תע"ה, ובגר"ז שם.
- עח. פסחים קטו, וברי"ף רא"ש ור"ן זכר למקדש, ובשו"ע תע"ה, וכן אומרים בהגדה זכר למקדש כהלל.
- עט. פסחים קיט: ברש"י ורשב"ם ורא"ש, וע"ש שנחלקו אם זכר לפסח או זכר למצה הנאכלת עמו, ובשו"ע תע"ז. ונ"מ במה שהוא זכר לפסח: שנאכל על השובע, ואין מפטירין אחריו, ואין נאכל בב' מקומות, וע' בשו"ע תע"ח.
- פ. האדר"ת בזכר למקדש.
- פא. מדרש משנת רבי אליעזר (פרשה שלישית) כדי לזכור את ביהמ"ק. אמנם בסוכה מא. מבואר שהאיסור משום מהרה ייבנה המקדש.
- פב. מנחות סו. זכר למקדש, וברד"ה אמימר. ובטוש"ע או"ח סי' תפ"ט.
- פג. תוס' מגילה כ: ד"ה כל, ובפמ"ג בשו"ע שם (מ"ז ג') וגר"ז.
- פד. תו"ט מגילה ג' ה' זכר למקדש, ובתפא"י ל"ד.
- פה. אין אומרים תחנון, ובפמ"ג ס"ס קל"א (במ"ז) תמה שזה יו"ט רק ליחידים. ובזכרון ירושלים פ"א כ"א תירץ שתיקנו זכר למקדש. וכן ביאר מה שיש נוהגים לאכול מצה, ע"ש.
- פז. רמ"א תצ"ד ג' כיוון שאוכל באותה סעודה מאכלי חלב ובשר, צריך להביא עמיהם שתי לחמים ויש בזה זכר לשתי הלחם.

פז. לאפות לחם עם ד' ראשים.
פח. תחנון בימי התשלומין.

בראש השנה

פט. תקיעה בשבת בבי"ד קבוע.

ביום כיפור

צ. שאר העינויים ביום כיפור.
צא. נעורים בליל יו"כ.
צב. כורעים ומשתחוים.
צג. תקיעה במוצאי יו"כ.

בסוכות

צד. נטילת לולב כל שבעה.
צה. הקפת הבימה בלולב כל יום.
צו. הקפה ז' פעמים ביום השביעי.
צז. נטילת ערבה בהושענא רבה.
צח. מכירת הערבות ע"י השמש.
צט. שמחת בית השואבה.

-
- פז. כלבו סי' נ"ב, והובא בחק יעקב או"ח תצ"ד ט', ובא"ר י', ובכה"ח ס'.
פח. האדר"ת בזכר למקדש, וזכרון ירושלים פ"ב ח'.
פט. ר"ה כט:
צ. שו"מ רביעא ח"ג ב' לראשונים ששאר עינויים חוץ מאכילה ושתייה הם מדרבנן, תקנום אחר החורבן זכר למקדש.
צא. סידור יעב"ץ זכר למקדש.
צב. מט"א הלכו' יו"כ, ח"א כלל קמ"ה ל"ה.
צג. תוס' מגילה ד: ויעבירנה, תניא סי' פ"א זכר ליובל, וע' שו"ע תרכ"ג.
צד. סוכה מא, שו"ע תרנ"ו. ועי' שפ"א סוכות (תרנ"ב) ע"פ האריז"ל שעל ידי זכירה והשתוקקות למקדש, מאיר גם בזמן נטילת לולב הארת המקדש.
צה. רמב"ם לולב ז' כ"ג, שו"ע תרס"ז זכר למקדש [ובגר"א ובפמ"ג שם כתבו שהבימה כמזבח כיון שקוראין בו פרשת הקרבנות].
צו. שו"ע שם.
צז. ר"ן סוכה פ"ד, שו"ע תרס"ד ב'.
צח. רמ"א שם.
צט. רמב"ם לולב פ"ח הי"ב ט"ו. מ"ב תרס"א. יסושה"ע י"א י"ד זכר למקדש, חמדת ימים ח"ג פ"ו.

בחנוכה

- ק. ההדלקה זכר לנס שבמנורת המקדש.
קא. להדליק בשמן זית.
קב. להדליק בשמן הראוי לאכילה.
קג. להדליק בפתילות.
קד. הדלקה עושה מצוה.
קה. הדלקת מנורה בבהכנ"ס בכותל דרום.
קו. מסדרן ממזרח למערב.
קז. בבהכנ"ס מדליקים גם בבוקר.
קח. איסור השתמשות לאורה.
קט. להחליף הפתילות והשמן כל יום.
קי. שידלק כל הלילה.
קיא. להניח המנורה למטה מיו"ד טפחים.
קיב. הברכה להדליק.
קיג. להתפלל מנחה לפני ההדלקה.
קיד. הנר שמדליקים בו.

- ק. כלומר שאין זה זכר למקדש גרידא, אלא זכר לנס שנעשה במקדש.
קא. ברמ"א תרע"ג א' כתב ששמן זית מצוה מן המובחר. ובלבוש סעיף ב', ובח"א כלל קנ"ד כתבו הטעם כיוון שבו היה הנס (וכ"כ במאירי שבת כא.).
קב. בשם הגריש"א זצ"ל הביאו שיש הידור בשמן זית ראוי לאכילה דומיא דמקדש. ובשמן קרוש אם ראוי למנורה עי' שבה"ל ח"ט קמ"ג, ותשובות והנהגות.
קג. מהרי"ל זכר למקדש.
קד. רש"י שבת כב: ד"ה אי, כדאשכחן במנורה.
קה. שו"ע תרע"א ז' בכותל דרום, ובמ"ב סק"מ וכן בטור זכר למנורה שבמקדש. ובספר המנהיג (הל' חנוכה קמ"ח) שביהכנ"ס הוא מקדש מעט כמו ביהמ"ק.
קו. רמ"א תרע"א ז', ובמ"ב סק"מ כמנורה שבמקדש, וע"ש דו"א לסדרן מצפון לדרום.
קז. בנין שלמה סי' נ"ג זכר למקדש, לדעת הרמב"ם תמו"מ ג' י"ב שהדליקו את המנורה גם בבוקר.
קח. מ"ב תרע"ג ח' דומיא דמנורה.
קט. מאירי שבת כא. דרכ"מ תרע"ג סק"ו לענין החלפת הפתילות. ובביה"ל עה"ת (הל' חנוכה עמ' ע"ו) כתב לפי"ז להחליף גם השמן.
קי. מור וקציעה סי' תרע"ב כמנורה.
קיא. שו"ע תרע"א ו', ובערך שי שם ביאר דומיא דמנורה שהיה י' טפחים מרגלי המדליק (שעמד על ג' מעלות). ובאר"ר שם בשם סדה"י ביאר שהמצווה מעל י' טפחים עד י"ח טפחים דומיא דמנורה עצמה.
קיב. ראב"ד בהלכו' ברכות י"א ט"ו דומיא דמנורה ע"ש.
קיג. שע"ת משום שקרבן תמיד קודם לנרות.
קיד. קב הישר סוף פרק צ"ו הנר הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק הנרות במקדש. ובקונטרס הדלקת נ"ח כהדלקת המנורה במקדש נתבאר עוד הרבה דינים בהדלקה שהם זכר למקדש.

בפורים

קטו. קריאת פרשת שקלים.
קטז. נתינת מחצית השקל.

בתשעה באב

קיז. סעודה בערב ת"ב.

שאר דינים

קיח. נטילת ידיים אחרי טומאת מת.
קיט. אכילת בכור בע"מ תוך שנתו.
קכ. ללמוד מדות וצורת ביהמ"ק.

בבית הכנסת

קכא. להדליק נרות.
קכב. להדליק נר תמיד.

קטו. חינוך ק"ה. זכרון ירושלים ח"ג פ"ג כ"א. והנה במ"ב תרפ"ה א' כתב לזכרון מצוות מחצית השקל, ובסק"ב כתב משום ונשלמה פרים שפתינו.

קטז. רמ"א תרצ"ד א'.

קיז. רמ"א תקנ"ב, ובמ"א ס"ק י"א זכר לבית שני שהיה יו"ט, וע"ש מחצה"ש. ויל"ע דלכא' היו"ט היה בתשעה באב, וי"ל.

קיח. תורת האדם (לרמב"ן) ענין ההתחלה מ"ט, שבלי הלקט הלכות שמחות י"ד, אורחות חיים הלכות אבל י"א, זכר למי חטאת שמזים על טמא מת לטהרו, וזכר למים שטובל בהם.

קיט. מהריט"א בזה"ז שאין בכור תם, גם בבע"מ אין מצווה דאו' לאכול תוך שנתו אלא שתקנו זכר למקדש.

קכ. מדרש משנת רבי אליעזר (פרשה שלישית) מדין לעשות זכר למקדש ע"ש.

קכא. כלבו י"ז שכן היו עושים במקדש. ובמ"ב קנ"א כ"ז.

קכב. בנין שלמה ח"א נ"ג זכר לנר המערבי, ובקצות השולחן או"ח כ"ט ב' ובדה"ש י"ד.

פרק ה בקשת המקדש

בתפלה

קכג. אחר אמירת הקרבנות.
קכד. בשמונה עשרה.
קכה. ביהי רצון אחר שמו"ע.
קכו. בקדיש, ואיש"ר.
קכז. בעלינו לשבח.
קכח. בשני וחמישי.
קכט. ביה"ר שאחרי קריאת התורה.

בשבת ויום טוב

קל. בקבלת שבת.
קלא. בקדושה בשחרית.
קלב. בברכות ההפטרה.
קלג. במוסף שבת, ר"ח, ויו"ט.
קלד. בתפלות ר"ה ויו"כ.

קכג. בטור וברמ"א סי' מ"ח כתבו לומר רבון העולמים אתה צויתנו וכו'.
קכד. בולירושלים עירך, וברצח. וכמש"כ במדרש שוח"ט תהלים י"ז (תפלה לדוד) שכל אותם אלפים שנפלו בימי דוד, לא נפלו אלא שלא תבעו בניין ביהמ"ק, לכן תקנו חסידים הראשונים להתפלל בשמו"ע בונה ירושלים. ובשיהש"ר פרשה ד' ו' (כחוט השני) שכל פיות מתפללין עליו ובבונה ירושלים ע"ש. ועי' יערות דבש ח"א דרשה א' התעוררות גדולה לכוון בברכות אלו, וכן ביסושה"ע ה' ד'.
קכה. רמ"א קכ"ג א' שהתפלה כעבודה ומבקשים על המקדש שנוכל לעבוד ממש. ועי' יסושה"ע ט' ח', ובגר"א באבות ספ"ה.
קכו. עי' טור סי' נ"ו (ומ"ב סק"ב) שכל הקדיש על גילוי מלכותו ית' והגאולה.
קכז. עי' רמ"א קל"ב ב', ובמ"ב סק"ח.
קכח. בשו"ע קל"ד א' מרבים בתחנונים ואומרים והוא רחום ע"ש, וביסושה"ע ה' ח. וע"ע מ"ב תק"פ ט"ז מי שאין יכול להתענות, שיתפלל על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חילול ה'.
קכט. לכוון את בית חיינו ולהשיב שכינתו בתוכנו.
קל. במזמורי תהלים, ובלכה דודי.
קלא. בממקומך וכו'.
קלב. ברחם על ציון כי היא בית חיינו וכו', ובשמחנו וכו'.
קלג. ע"ש ובמפרשים.
קלד. ע"ש ובמפרשים, ועי' נפש החיים ש"ב פי"א שכל תפילת ר"ה מסודר מראשו עד סופו רק על כבוד

קלה. ביוצרות, ובפיוטים.
קלו. בהושענות.

בסליחות

קלז. בסליחות בתעניות.
קלח. בקינות בת"ב.
קלט. בסליחות באלול, ועשיית.
קמ. בסליחות בבה"ב, ובשובבי"ם.
קמא. ביום כפור קטן.

בסעודה

קמב. על נהרות בבל, ושיר המעלות.
קמג. בזמירות שבת.
קמד. בברכת המזון.
קמה. בברכת מעין שלש.

בלילה

קמו. בשינוי המשמרות בלילה.
קמז. בתיקון חצות.

מלכותו ית"ש שתתעלה כבתחילה ע"ש.

קלה. ע"ש ובמפרשים.
קלו. ע"ש ובמפרשים.
קלז. ע"ש ובמפרשים.
קלח. ע"ש ובמפרשים.
קלט. ע"ש ובמפרשים.
קמ. ע"ש ובמפרשים.
קמא. ע"ש ובמפרשים.
קמב. מ"ב א' ס"ק י"א מהשל"ה שזהו בכלל מש"כ בשו"ע להיות מיצר ודואג על החורבן. ועי' יסושה"ע ד' ו'.
קמג. ע"ש ובמפרשים.
קמד. ברחם וכו' ובנה ירושלים וכו'. וכמש"כ במדרש הנ"ל באות ב'. ועי' ב"י או"ח קפ"ח (ד"ה וכתב הרמב"ם)
שיש כאן בקשה על מלכות שמים מלכות בית דוד ובהמ"ק, וע"ע יסושה"ע ד' ט'.
קמה. כעין ברכהמ"ז. ויל"ע היכן מזכירים מלכות בית דוד.
קמו. שו"ע או"ח סי' א' סעיף ב' שהתפלה באותן שעות על החורבן ועל הגלות רצויה.
קמז. מ"ב א' סק"ט, וע"ש בכה"ח י"ט ובפוסקים סדר האמירה, ונדפס בסידורים (ע"מ). ועי' במקו"ח סק"ג
שלפחות יאמר על נהרות בבל, או יצטער בלבנו, וכ"כ בשו"ת שלמת חיים א'.
וכבר נהגו הרבה מגדולי ישראל בכל הדורות לומר תיקון חצות, וכן מובא במעשה רב מהגר"א,
ובאורחות רבינו מהקה"י. ועי' סדר תיקון חצות (מהגר"ש דבילצקי) ותיקון חצות השלם (הר' שישא).

קמח. כל יחיד בתפלתו.

פרק ו אבילות החורבן

קמט. ראוי לכל יר"ש שיהיה מיצר ודואג על החורבן.

תיקון חצות

קנ. אמירת תיקון חצות בלילה.

קנא. אמירת תיקון חצות ביום בבין המצרים.

צומות

קנב. שני וחמישי.

קנג. צום גדליה.

קנד. עשרה בטבת.

קמח. עי' תד"א פ"ד שצריך להתאוות לכבוד ירושלים ובהמ"ק ולישועה שתצמח בקרוב וכו', והאריך בזה במס"י ס"פ י"ט שעושה נח"ר להקב"ה כשמתפלל על זה ע"ש. ועי' רד"ק ומצודות בישעיה ס"ב ל"ז שהנביא מזרז להתפלל תמיד על ירושלים. ובחומת הדת (לח"ח) פ"ד. וע' קונטרס בית קדשנו ותפארתנו בהקדמה.

קמט. רא"ש ברכות פ"א ב', שו"ע או"ח א' ג'. ועי' בתד"א פ"ד בגודל החיוב להצטער על כבוד הקב"ה וכבוד ירושלים ובהמ"ק, ובמס"י סוף פי"ט. בסידור יעב"ץ (דלת ב' חלון ו' אות ט"ז) כתב שהסבה לכל הצרות ולאורך הגלות כיון ששוכחים את ירושלים ע"ש.

קנ. מ"ב א' סק"ט, וע"ש כה"ח י"ט ובפוסקים שיישב דרך אבילות על הארץ, ובחליצת מנעלים, ועטיפת הראש כאבל, ונתינת אפר. (וע' לעיל פ"ה אות כ"ה).

קנא. מ"ב תקנ"א ק"ג, ובספר מנהגי א"י (עמ' קנ"ו) מביא הרבה מקורות שנהגו בכל א"י לומר בבין המצרים תיקון חצות ביום. וע' לב אליהו שמות (עמ' ק"י) מה שהעיד בזה.

קנב. שו"ע או"ח תקפ"ג מתענים בשני וחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חלול ה'. ובמ"ב ס"ק ט"ז מי שאין יכול להתענות עכ"פ יתפלל על דברים אלו.

קנג. שו"ע או"ח תקמ"ט ותק"נ.

קנד. שם.

בין המצרים

קנה. י"ז בתמוז.
קנו. בין המצרים.
קנז. משנכנס אב.
קנח. שבוע שחל בו ט"ב.
קנט. ערב ט"ב.
קס. סעודה מפסקת.
קסא. תשעה באב.

קריעה על החורבן

קסב. הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר... וקורע.
קסג. הרואה ירושלים בחורבנה אומר... וקורע.
קסד. הרואה בהמ"ק אומר... וקורע.

קנה. שם. ועי' יסושה"ע ט' י"א בגודל החיוב להצטער ביום זה.
קנו. שו"ע תקנ"א, ועי' ברמ"א שם סעיף ב' לענין נישואין, וסעיף ד' לענין תספורת, ובפוסקים שם.
(ובספרים: כל המתאבלים עליה, נטעי גביראל, שערי נחמה, הלכות ומנהגי בין המצרים, נחמת ישראל, יד בבין המצרים).
קנז. שו"ע תקנ"א א' ב', ודעת הרמ"א שם בסעיף ג' ד', ועיין יסושה"ע ט' י"ב.
קנח. שו"ע תקנ"א ג'.
קנט. שו"ע תקנ"ב ט', וברמ"א שם. וברמ"א תקנ"ג לענין לימוד בערב ת"ב.
קס. שו"ע תקנ"ב.
קסא. שו"ע תקנ"ד - תקנ"ט.
קסב. שו"ע תקס"א א', ובספרים הנ"ל אות ח'.
קסג. שו"ע שם סעיף ב'.
קסד. שם.

פרק ז זכר לחורבן

בבית

קסה. לשייר אמה נגד הפתח.
קסו. העורך שולחן משייר מקום פנוי.
קסז. אשה משיירת מתכשיטיה.
קסת. איסור נגינה בכלי שיר.
קסט. איסור שירה בפה על היין.

בחתונה

קע. נתינת אפר מקלה בראש חתן.
קעא. לא להניח עטרות בראש חתנים וכלות.
קעב. שבירת כוס בחופה.
קעג. שבירת כלי בתנאים.
קעד. איסור כלי זמר בחתונה בירושלים.
קעה. איסור למלאות פיו שחוק.
קעו. אכילת ביצים בליל הסדר.

קסה. שו"ע או"ח תק"ס א', וע"ש בפוסקים כל פרטי הדינים, ובספרים הנ"ל פרק ו' אות ח' ובכל ספר פנינת המקדש (ר"ח וינקלער).

קסו. שו"ע שם סעיף ב'.

קסז. שם.

קסת. שם סעיף ג'.

קסט. שם.

קע. שם סעיף ב'.

קעא. שם סעיף ד'.

קעב. שם סעיף ב' ברמ"א.

קעג. במ"ב שם סק"ט.

קעד. ספר פנינת המקדש פרק ו', שו"ת שלמת חיים תתפ"ט תת"צ.

קעה. בשו"ע תק"ס סעיף ה'. ודעת הרמב"ן (בתוה"א סוף שער האבל) שאיסור זה רק בזמן הגלות, וכן במאירי ברכות ל': שהאיסור עד שיבא המשיח, ועי' בתלמידי רבינו יונה שם שביאר דעה זו שהאיסור משום החורבן, וכן דייק בב"י כאן בדעת הטור שכתב שהאיסור בזה"ז. ובט"ז סק"ז כתב דאף לדעות שאסור גם בזמן הבית מ"מ בזה"ז חמור יותר שאסור גם שמחה של מצווה, ועי' מ"ב.

קעו. ברמ"א תע"ו ב' זכר לאבילות שליל ת"ב נקבע בליל פסח, וזכר לחורבן שהיו מקריבים קרבן פסח. וע"ש בט"ז ובשו"ע הרב.

פרק ח זכר לגאולה

קעז. סעודה בערב ת"ב.
קעח. מקילים באבילות בת"ב אחר חצות.
קעט. אין אומרים בת"ב אל ארך אפים ולמנצח.
קפ. שלוחין יוצאין על ת"ב.
קפא. שבע הפטרות של נחמה.
קפב. כוס של אליהו.
קפג. פתיחת הדלת בשפוך חמתך.
קפד. הלל בר"ח.

קעז. מ"א תקנ"ב י"א. ועי' הלכות קטנות קל"ה קל"ו.
קעח. מחצה"ש שם.
קעט. מאמר מרדכי שם סק"ד.
קפ. פמ"ג שם.
קפא. טור ושו"ע או"ח תכ"ח.
קפב.
קפג. יוסף אומץ (פרנקפורט) תשפ"ח זכר לגאולה.
קפד. ערוה"ש הודאה על הגאולה העתידה לבא.

